
УДК 37.013:656.7

Катерина ВОЄВОДА,
Кіровоградська льотна академія
Національного авіаційного університету,
м. Кропивницький

ОСОБЛИВОСТІ ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ФАХІВЦІВ З АВІАЦІЙНОЇ БЕЗПЕКИ

У статті проаналізовані наукові джерела з оглядом особливостей професійної діяльності авіаційних фахівців, зокрема фахівців з авіаційної безпеки. У процесі вивчення думок науковців було запропоноване власне визначення терміна “авіаційна безпека”. Досліджено основні документи, що визначають обсяг професійних завдань та посадових обов’язків фахівців служби авіаційної безпеки. Визначено умови професійної діяльності фахівців з авіаційної безпеки.

Ключові слова: авіаційна безпека, фахівець, професійна підготовка, авіаційна галузь, служба авіаційної безпеки, умови професійної діяльності.

Постановка проблеми у загальному вигляді. Відповідно до статистичних даних Державної авіаційної служби України у 2017 році вітчизняними авіаційними підприємствами забезпечено зростання основних економічних показників діяльності галузі. Упродовж звітного року на ринку пасажирських і вантажних авіаперевезень здійснювали польоти 32 вітчизняні авіакомпанії, якими виконано 93,0 тис. комерційних рейсів, що забезпечило зростання порівняно з 2016 роком на 17 %. При цьому, за статистичними даними, кількість перевезених пасажирів збільшилась порівняно з попереднім роком на 27,5 %

© Воєвода К.

та склала 10555,6 тис. осіб. Середній коефіцієнт зайнятості пасажирських крісел у звітному періоді склав на міжнародних регулярних рейсах українських авіакомпаній: 77,7 %, на внутрішніх регулярних – 73,5 % (проти 78,2 та 73,3 % відповідно у 2016 році) [1]. Це свідчить про те, що авіаційна галузь не стоїть на місці та постійно розвивається, а разом з нею розвиваються нові форми терористичної діяльності (активності) всіяко перешкоджаючи розвитку безпечної діяльності цивільної авіації. Безпека завжди була пріоритетом авіаційної галузі. Численні акти незаконного втручання ведуть до постійного перегляду й удосконалення стандартів безпеки.

Важливим аспектом підвищення рівня авіаційної безпеки в аеропортовому комплексі є чітка та налагоджена робота всіх служб. Провідною службою в системі забезпечення авіаційної безпеки в структурі аеропорту є служба авіаційної безпеки (САБ). Тож вважаємо, що доцільно було б проаналізувати структуру, основні функції, права, обов'язки та нормативно-правову базу, якою керуються працівники служби САБ, адже готуючи майбутніх фахівців з авіаційної безпеки (АБ) до обраної професії, необхідно звертати увагу курсантів на чітке усвідомлення та розуміння всіх особливостей та характеру майбутньої професії, що надалі впливає на якість професійної підготовки курсантів та швидшої адаптації на робочому місці.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано вирішення даної проблеми та на які опирається автор. Досліджуючи міжнародне повітряне право, науковці В. Дьожкін [2, с. 123–126], А. Пірадов [3, с. 136–171], В. Тихонов [4, с. 81] та ін. у своїх працях акцентували увагу на проблемі забезпечення авіаційної безпеки. Науковець В. Старков [5] досліджував окремі аспекти авіаційної безпеки, а саме відповідальність за порушення правил, що встановлені на авіаційному транспорті. Питання забезпечення авіаційної безпеки цікавило таких науковців, як Ю. Малеев [6, с. 41], В. Рижий [7], А. Філіппов [8] та ін. Особливості професійної діяльності авіаційних фахівців також цікавили багатьох науковців, таких як С. Ісаєнко [9], О. Москаленко [10], Г. Лещенко [11] та ін. Науковець О. Петренко [12] вивчав психологію діяльності льотних екіпажів, психологічні аспекти управління

безпекою авіації. І. Хом'юк [13] аналізувала якості, необхідні сучасному інженерові та основні вимоги професіограм і міжнародних організацій з цивільної авіації до професії інженера авіаційної галузі. Слід зауважити, що об'єктами наукового інтересу вчених були пілоти цивільної авіації, інженери з обслуговування повітряних суден, інженери з авіоніки, інженери з пошуково-рятувальних робіт, диспетчери з управління повітряним рухом та ін. Проте залишається недостатньо розкритим питання особливостей професійної діяльності фахівців з авіаційної безпеки.

Мета статті. Проаналізувати особливості професійної діяльності фахівців з метою надання їм якісної професійної підготовки.

Виклад основного матеріалу дослідження. Наразі цивільна авіація є складовою частиною єдиної транспортної системи України. Роль цивільної авіації в загальному транспортному комплексі визначається її можливістю забезпечити набагато більшу, порівняно з іншими видами транспорту, швидкість перевезень пасажирів, вантажів і пошти, особливо під час виконання перевезень на великі відстані. Забезпечення надійного транспортного зв'язку між населеними пунктами, аеропортами, вантажними терміналами вимагає чіткої координації роботи цивільної авіації з суміжними видами транспорту. Ураховуючи розвинену мережу аеропортів та аеродромів і водночас відсутність швидкісних трас наземних видів транспорту, цивільна авіація в межах України може бути достатньо конкурентоспроможною на ринку пасажирських перевезень вже починаючи з відстаней у 200–300 кілометрів [14].

Стосовно особливостей професійної діяльності фахівців з АБ в першу чергу потрібно розуміти сутність самого поняття “авіаційна безпека”. Концепція розвитку ЦА [15] в 9 розділі містить поняття “забезпечення безпеки ЦА”, воно трактується як комплексний процес, який передбачає забезпечення безпеки польотів, захист ЦА від актів незаконного втручання (авіаційна безпека) та захист навколишнього середовища від шкідливого впливу з боку авіації (екологічна безпека). Зважаючи на це поняття, можна сказати, що АБ – це невід’ємна складова ЦА разом з екологічною безпекою та безпекою польотів.

Поруч з терміном “безпека авіації”, у Повітряному кодексі України використовується термін “авіаційна безпека”, який не має прямого визначення. Потрібно зазначити, що поняття “безпека авіації” і “авіаційна безпека”, зважаючи на аналіз законодавства, не рівні за обсягом, і їх не можна ототожнювати [16, с. 207].

Зазначимо, що більшість законодавчих документів з АВ у своєму змісті дають дослівно однакове значення поняття “авіаційна безпека – захист цивільної авіації від актів незаконного втручання, який забезпечується шляхом здійснення комплексу заходів із залученням людських і матеріальних ресурсів” [17]. Таке трактування поняття “авіаційна безпека”, на нашу думку, є узагальнюючим. Можливо, доцільно було б дати більш розгорнуте (ширше) його роз’яснення з огляду на специфіку і зміст кожного з документів. Адже в процесі професійної підготовки важливо, щоб майбутні фахівці з АВ чітко розрізняли і розуміли зміст кожного з документів. Отже, на нашу думку, авіаційна безпека – це стан захищеності та контроль рівня небезпек авіаційного суб’єкта.

Основним документом САБ є Положення про САБ авіаційного суб’єкта. Це Положення розроблено відповідно до вимог Повітряного кодексу України, Державної програми авіаційної безпеки цивільної авіації, затвердженої Законом України, та на виконання пункту 3 Плану заходів організаційного забезпечення виконання Державної програми авіаційної безпеки цивільної авіації, затвердженого розпорядженням Кабінету Міністрів України від 02.06.2004 № 360-р, та інших нормативно-правових актів з цих питань [18].

Положення регламентує основні завдання, функції, права, структуру та організацію діяльності служби авіаційної безпеки та є обов’язковим для авіаційних суб’єктів незалежно від форми власності і підпорядкованості, які на підставі цього нормативного документу розробляють свої положення про службу авіаційної безпеки [18].

Служба авіаційної безпеки відповідно до покладених завдань забезпечує належний рівень авіаційної безпеки шляхом виконання вимог законодавства, державних норм, правил і процедур, а також програми авіаційної безпеки авіаційного суб’єкта щодо захисту цивільної авіації від актів незаконного втручання [18].

У довіднику кваліфікаційних характеристик професій, а також в Положенні про службу авіаційної безпеки авіапідприємства висунуті основні завдання та обов'язки фахівців з АБ:

виконує практичний комплекс заходів, спрямованих на захист діяльності аеропорту від АНВ, терористичних, диверсійних та інших протиправних посягань на його нормальну діяльність;

підтримує і вдосконалює системи охорони та захисту ПС, об'єктів радіонавігації, зв'язку, життєзабезпечення;

організовує заходи з контролю на безпеку із застосуванням спеціальних технічних засобів;

здійснює аналіз стану авіаційної безпеки, проведення огляду вразливих точок;

здійснює контроль за виконанням норм, правил і процедур охорони в підрозділах аеропорту з метою опрацювання превентивних заходів захисту їх діяльності;

здійснює фізичний і апаратурний контроль на безпеку пасажирів, членів екіпажу ПС, ручної поклажі, багажу, вантажу, пошти, кур'єрських і термінових відправлень, бортових припасів;

виконує розпізнавання й аналіз за допомогою спеціального технічного обладнання, вміст ручної поклажі та багажу з метою виявлення заборонених до транспортування предметів;

проводить особистий контроль пасажирів і членів екіпажу із застосуванням різних засобів; вживає необхідних і достатніх заходів у разі виявлення зброї, вибухових пристроїв, інших небезпечних предметів і речовин, а також осіб, які перебувають у розшуку;

заповнює відповідні документи по процедурі вилучення заборонених предметів і речовин;

проводить реєстрацію авіаквитків, оформлені для перевезення і прийому-передачі багажу;

огляд пасажирів, їхнього багажу і ручної поклажі;

бронювання місць для трансферних пасажирів;

здійснення диспетчерського супроводження групових перевезень;

супроводжує пасажирів під час руху по перону пішки або на автотранспорті;

зустрічає пасажирів, що прилетіли перевіряє документи, здійснює посадку в літак, автобус пасажирів, що вилітають інформує та консультує вантажовідправників з питань повітряних перевезень і застосування авіатарифів;

готує інформацію про наявність поштових відправлень і вантажів для перевезення повітряним транспортом за напрямками і аеропорту [18; 19].

Проаналізувавши обсяг професійних завдань та обов'язків, слід також зауважити, що майбутній фахівець з АБ має бути готовий до всіх особливостей та нештатних ситуацій майбутньої професійної діяльності. У зв'язку з цим далі пропонуємо проаналізувати види умов професійної діяльності з метою визначення до яких умов відноситься професійна діяльність фахівців з АБ.

Сутність терміна професійної діяльності розкриває поняття “професія”. Науковці різняться у трактуваннях зазначеного поняття, адже воно багатозначне. Досліджуючи науково-педагогічну літературу ми виокремили декілька значень цього терміна:

“... професія – спільність всіх людей, зайнятих даним видом праці; необхідна для суспільства і обмежена (внаслідок розподілу праці) область прикладання фізичних і духовних сил людини, яка дає йому можливість існування і розвитку”; професія характеризується як “система знань, умінь і навичок, що належать певній людині” [20, с. 109];

професія – це довго існуючий комплекс трудових обов'язків; професія об'єктивна і при цьому цілком регламентована організація дій особистості [21, с. 17–19];

професія – це соціальна характеристика людини, яка вказує на її належність до певної категорії людей, які займаються однаковим видом трудової діяльності [22].

На нашу думку, усі ці визначення гармонійно поєднав Г. Лещенко у терміні “професійна діяльність”. Автор стверджує, що це соціально значуща робота, виконання якої вимагає від людини спеціальних знань, умінь і навичок, а також професійно зумовлених особистісних якостей. Залежно від змісту праці розрізняють види професійної діяльності, поєднання яких із вимогами до людини утворюють професії [23].

Умови професійної діяльності – це об'єктивні обставини, що позначаються на характері, змісті та якості діяльності або суттєво впливають на них. Умови професійної діяльності поділяють на звичайні, ускладнені, особливі, екстремальні й надекстремальні [24].

Науковець Г. Лещенко пропонує таку класифікацію умов професійної діяльності:

1. Звичайні умови діяльності – це умови, що забезпечують нормальні функціонування всіх систем організму людини й не породжують надмірного нервово-психічного напруження.

2. Ускладнені умови діяльності – це умови діяльності з періодичною активізацією двох і більше чинників, що порушують психофізіологічний комфортний режим праці.

3. Особливі умови – це умови, за яких діяльність фахівця пов'язана з епізодичною, непостійною дією екстремальних чинників або з високою вірогідністю їх появи. При цьому екстремальні чинники не мають значної потужності або інтенсивності, а негативні стани фахівця, що виникають, виражені помірно. В особливих умовах у фахівців мобілізуються резервні компенсаторні можливості. Після роботи людині необхідний відпочинок, достатній для відновлення.

4. Екстремальні умови діяльності вирізняються постійною дією інтенсивних екстремальних чинників, що можуть становити потенційну загрозу для здоров'я та життя працівників, а також загрозу для життя і здоров'я інших людей або збереження матеріальних цінностей. При цьому негативні функціональні стани працівника виражені сильно. Його діяльність відбувається із залученням резервних буферних можливостей організму й психіки. Праця в таких умовах потребує спеціально організованого відновлення [23].

Професії авіаційної галузі відрізняються особливою складністю та відповідальністю. Помилкові дії авіаційних працівників неприпустимі, адже вони можуть призвести до тяжких моральних і матеріальних наслідків, а іноді ставлять під загрозу життя і здоров'я людей. Саме фахівці з АВ здійснюють заходи із забезпечення безпечної діяльності авіаційного суб'єкту. Дослідивши обґрунтування видів умов праці, можна зробити висновок, що професійна діяльність фахівців з АВ відноситься до

особливих умов праці. Фахівці з АБ працюють в постійній напруженості й активній увазі та в будь-який час готові до превентивних заходів.

Висновки та перспективи подальших наукових розвідок. Таким чином, професійна діяльність фахівців з АБ є дуже широкою, в значній мірі напруженою та відповідальною. Майбутні фахівці з АБ мають в повній мірі усвідомлювати усю важливість покладених на них обов'язків. Тому в край важливо, щоб під час навчання вони засвоїли усі професійні вміння та навички. Ефективність професійної підготовки персоналу з АБ значною мірою залежить від аналізу посадових обов'язків і навчання на робочому місці, що дозволяє курсантам/слухачам повною мірою освоїти майбутню професію.

Перспективним напрямком подальшої роботи вважаємо обґрунтування використання аналізу посадових обов'язків у професійній підготовці фахівців з авіаційної безпеки.

Список використаної літератури

1. Статистичні дані в галузі авіатранспорту. Підсумки діяльності авіаційної галузі за 2017 рік – Державна авіаційна служба України URL : <https://mtu.gov.ua/content/statistichni-dani-v-galuzi-aviatransportu.html>
2. Дёжкин В. Н. Основные проблемы современного международного воздушного права. М. : Воздуш. транспорт, 1991. 208 с.
3. Актуальные вопросы международного воздушного права / Под ред. д-ра юрид. наук, проф. А. С. Пирадова. М. : Междунар. отнош., 1973. 200 с.
4. Тихонов В. М. Основные направления и характер деятельности международной организации гражданской авиации ИКАО. М. : РИО МИИГА, 1985. 100 с.
5. Старков В. Г. Ответственность за нарушение правил, установленных на воздушном транспорте (Методические рекомендации для практических работников ГА). М. : Воздушный транспорт, 1986. 62 с.
6. Малеев Ю. Н. Международное воздушное право: Вопросы теории и практики. М. : Международные отнош. 1986. 238 с.
7. Рижий В. І. Деякі способи імплементації в законодавство України міжнародно-правових норм щодо боротьби з актами незаконного втручання у діяльність цивільної авіації. Проблеми гармонізації законодавства України з міжнародним правом. К., 1998. С. 323–328.

8. Філіппов А. В. Адміністративно-правове забезпечення безпеки цивільної авіації : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юр. наук : спец. 12.00.07. Ірпінь, 2010. 20 с.

9. Pedagogical conditions for professional culture formation in students of Engineering at higher education institutions S Isaienko Science and Education a New Dimension. *Pedagogy and Psychology* 47 (101), 16–19.

10. Москаленко О. І. Компоненти готовності авіаційних фахівців до виконання професійної діяльності. *Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка*. 2015. Вип. 1. С. 116–119.

11. Особливості професійної діяльності фахівців з аварійного обслуговування на авіаційному транспорті. *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах*. 2014. Вип. 37. С. 255–262. URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pfto_2014_37_35

12. Петренко О. В. Внутрішній світ професіонала та психологічний простір професійної команди як ракурси аналізу надійності льотного екіпажу. *Актуальні проблеми психології : збірник наукових праць. ДП “Інформаційно-аналітичне агентство”*; 2011. Т. X, вип. 18. С. 388–401.

13. Хом’юк І. В. Система роботи викладача в контексті формування базового рівня професійної мобільності майбутніх інженерів. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології. Сумський державний педагогічний університет ім. А. С. Макаренка*. 2012. Вип. № 6(24). С. 337–345.

14. Окремі аспекти забезпечення інформаційної безпеки в цивільній авіації країн Європи та Азії – Нашинець-Наумова А. Ю. URL : <http://applaw.knu.ua/index.php/arkhiv-nomeriv/2-4-2013/item/196-okremi-aspekty-zabezpechennya-informatsynoyi-bezpeky-v-tsyvilniy-aviatsiyi-krayin-yevropyta-aziyi-nashynets-naumova-a-yu>

15. Про серйозні недоліки в роботі та невідкладні заходи щодо поліпшення діяльності цивільної авіації : постанова Кабінету Міністрів України від 28 грудня 1996 р. № 1587. Єдиний державний реєстр нормативно-правових актів № 19/1997.

16. *Юридична енциклопедія* : в 6 т. Редкол. : Ю. С. Шемшученко (відп. ред.) та ін. К. : Укр. енцикл., 1998. Т. 1. 672 с.

17. Про державну програму безпеки цивільної авіації : Закон України від 21 березня 2017 р. № 1965-VIII. URL : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1965-19>

18. Наказ Державіаслужби № 188 від 15.03.2005 “Положення про службу авіаційної безпеки авіаційного суб’єкта” URL : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/>

show/z0697-05. (Нормативний документ Державна служба України з нагляду за забезпеченням безпеки авіації).

19. Довідник кваліфікаційних характеристик професій працівників. Випуск 68. "Авіаційний транспорт". Професії керівників, професіоналів, фахівців, технічних службовців та робітників. URL : <http://ua-info.biz/legal/basepe/ua-xmweot/str20.htm>

20. Климов Е. А. Как выбрать профессию? Книга для учащихся. М. : Просвещение, 1990. 159 с.

21. Гуревич К. М. Профессиональная пригодность и основные свойства нервной системы. М. : Наука. 1970. 372 с.

22. Вибір майбутньої професії (рекомендації для випускників шкіл). Кафедра менеджменту Львівського торговельно-економічного університету URL : <http://kerivnyk.info/2015/06/vybir-mabutnoji-profesiji-rekomendatsiji-dlya-vypusknikiv-shkil.html>

23. Лещенко Г. А. Теоретичні і методичні засади формування професійної надійності фахівців з аварійного обслуговування та безпеки на авіаційному транспорті : дис. пед. наук : 13.00.04. Кіровоград, 2015. 494 с.

24. Экстремальные условия деятельности. Энциклопедический словарь по психологии и педагогике. URL : http://psychology_pedagogy.academic.ru

Рецензент – доктор педагогічних наук, доцент Плачинда Т. С.

Воевода К. В. Особенности профессиональной деятельности специалистов по авиационной безопасности

В статье проанализированы научные источники с обзором особенностей профессиональной деятельности авиационных специалистов, в частности специалистов по авиационной безопасности. В процессе изучения мнений ученых было предложено собственное определение термина "авиационная безопасность". Исследованы основные документы, определяющие объем профессиональных задач и должностных обязанностей специалистов службы авиационной безопасности. Определены условия профессиональной деятельности специалистов по авиационной безопасности.

Ключевые слова: авиационная безопасность, специалист, профессиональная подготовка, авиационная отрасль, служба авиационной безопасности, условия профессиональной деятельности.

Voievoda K. **Features of Professional Activities of Aviation Security Specialists**

The aerospace industry is not on the ground and constantly evolving, and along with it, new forms of terrorist activity develop in any way preventing the development of safe civil aviation activity. Safety has always been a priority in the aviation industry. Numerous acts of unlawful interference lead to constant review and improvement of security standards. The professions of the aviation industry are characterized by special complexity and responsibility. Misconduct of aviation workers is unacceptable, since they can lead to severe moral and material consequences, and sometimes endanger the lives and health of people. It is the AB specialists who take measures to ensure the safe operation of the aviation entity. The article analyzes scientific sources with an overview of the peculiarities of the professional activity of aviation specialists, in particular, aviation security specialists. In the process of studying the opinions of scientists, the actual definition of the term “aviation safety” was proposed. The main documents, which determine the scope of professional tasks and duties of specialists of the aviation security service, are investigated. The conditions of professional activity of specialists in aviation safety are determined.

Keywords: *aviation security, specialist, professional training, aviation industry, aviation security service, conditions of professional activity.*